

بررسی و مقایسه خشم و نافرمانی کودکان دبستانی مادران شاغل و مادران خانه دار

جواد کارشناس

دکترای روانشناسی در قرآن

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی و مقایسه خشم و نافرمانی کودکان دبستانی مادران شاغل و مادران خانه دار انجام شد. روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی می باشد. جامعه پژوهش شامل کلیه کودکان دبستانی نجف آباد اصفهان در گروه سنی ۷ تا ۱۱ سال بود. روش نمونه گیری: جهت انتخاب نمونه معرف جامعه از روش در دسترس استفاده شد که حجم نمونه: از طریق فرمول کوکران ۱۰۰ است. برای سنجش میزان پرخاشگری از پرسشنامه پرخاشگری AGQ آرنولد اچ باس و پری (۱۹۹۲) و برای سنجش میزان نافرمانی از پرسشنامه نافرمانی استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده ها با روش تحلیل واریانس یک راهه و دو راهه انجام شد. نتایج نشان داد در مادران شاغل کودکان نافرمانی و خشم بیشتری را تجربه می کنند و بین دو گروه مادران شاغل و مادران خانه دار از لحاظ خشم و نافرمانی کودکان تفاوت معناداری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: خشم، نافرمانی، کودکان، دبستانی، مادران شاغل، مادران خانه دار

مقدمه

در اجتماعی شدن کودک چند عامل مؤثرند که اولین و مهمترین آن خانواده می‌باشد. صاحب‌نظران بر این باورند که از بین اعضای خانواده در تربیت و ایجاد ساختار شخصیت طفل، مادر از نقش حساس و ظریفتری برخوردار است، علت این امر شاید این باشد که از همان ابتدای تولد طفل بیشترین کنش و واکنشهای عاطفی خود را با مادر برقرار می‌کند. در واقع هسته اصلی احساس امنیت و اعتماد و عدم امنیت و بی‌اعتمادی در کودک از رابطه اولیه وی و مادرش سرچشمه می‌گیرد. در صورتی که این رابطه ناسالم و نادرست باشد احساس ناامنی و عدم اعتماد بر زندگی او سایه می‌افکند. بی‌توجهی طولانی، بدرفتاری و محرومیت از محبت در ابتدای زندگی منجر به ناسازگاریهای موقت و گاهاً طولانی در کودک می‌شود. (ماسن، مترجم یاسائی و همکاران، ۱۳۶۷) سازگاری مسئله‌ای است که مخصوص انسان نمی‌باشد. هر موجود زنده‌ای به فراخور حال خود و به اقتضای طبیعت و مرحله تکاملی که بدان دست یافته است، ناچار است به طریقی که متضمن حفظ حیات و بقای اوست، خود را با محیط پیرامونش ساگار کند. به دلیل اینکه در فرایند سازگاری وجوه اشتراک زیادی بین انسان و حیوان وجود دارد، بخش عمده‌ای از دانش‌ها درباره فرایند سازگاری در انسان به تحقیقاتی که درباره حیوانات به عمل آمده است، مبتنی می‌باشد.

هر چه از نردبان تکامل بالاتر می‌رویم قابلیت انعطاف و یادگیری در موجودات زنده بارزتر می‌شود. حیوانات پست عمدتاً به اتکال غریز و مکانیزمهای رفتاری ذاتی با محیط خود سازگاری پیدا می‌کنند. ولی در انسان انعطاف‌پذیری، قدرت تفکر و یادگیری، واکنش‌های غریزی او را کاملاً تحت‌الشعاع قرار داده است. انسان باید به استثنای واکنشهای بازتابی اولیه همه چیز را بیاموزد. بویژه اعمال و رفتاری که وی را در سازگاری با محیط اجتماعی به کار خواهد آمد. انسان در بسیاری از شئون زندگی اجتماعی خود با سایر افراد جامعه در رابطه و فعل و انفعال مداوم قرار دارد. او باید برای ادامه حیات و تأمین حوائج خود به زندگی گروهی تن دردهد و با دیگران برای رسیدن به هدفهای مشترک تشریک مساعی کند. در چنین شرایط و در رابطه با سایر افراد جامعه است که هر کس ناگزیر باید به نوعی سازگاری رضایت‌بخش دست یابد: خانواده بعنوان اولین و پایدارتری است که به عنوان سازنده زیربنای رفتار و شخصیت کودک است. با توجه به نقش مهم شیوه فرزندپروری و تاثیر شغل والدین در به کار بستن روشهای تربیتی، بحث پیرامون اشتغال زنان مساله‌ای بسیار مهم می‌باشد. در حرف مربوط به مراکز درمانی به علت ویژگی‌های خاص شغلی شامل شیفت‌های کاری متغیر و درگرددش، زیاد بودن ساعات کاری، بروز تعارض کار-خانواده به هر دو شکل آن پدیده‌ای نادر نمی‌باشد (والی‌پور، ۱۳۶۷). لذا مطالعه حاضر با هدف تعیین ارتباط سبک فرزند پروری زنان شاغل در مراکز درمانی با اضطراب، گوشه‌گیری و پرخاشگری کودکان دبستانی انجام گرفته است.

یکی از عوامل مؤثر در رشد و تکامل انسان خانواده است. محیط خانواده اولین و بادوام‌ترین عاملی است که در رشد شخصیت افراد تاثیر میگذارد (شریعتمداری ۱۳۶۳) در تعیین رفتار بارز و آشکار کودک، واکنش عاطفی، ادراک، نگرش‌ها و ارزش‌های کودک، نقش خانواده از اهمیت خاصی برخوردار است هرچند شخصیت در سنین مراحل مختلف تعمیر پذیر است ولی نخستین اثرات محیطی مبنای اولیه شخصیت کودک را معین می‌کنند نگرش‌ها و رفتار والدین می‌تواند در جریان رشد و تکامل کودک تسهیل‌کننده یا مانع باشد (جاویدی کلاته آبادی ۱۳۷۲): اهمیت خانواده در تربیت و ایجاد ساختار شخصیت و اجتماعی شدن کودک بر کسی پوشیده نیست رفتار اجتماعی مناسب و درست به طور طبیعی حاصل نمی‌شود بلکه مثل هر مهارت دیگری باید آموخته شود و مرتباً تکرار و تمرین گردد و به وسیله افراد باتجربه تصحیح گردد خشم یکی از هیجان‌های اصلی هر فرد از جمله کودکان است این هیجان از ناکامی نشأت می‌گیرد وقتی بین آنچه کودک تصور می‌کند و آنچه واقعاً رخ می‌دهد

ناهمخوانی به وجود می‌آید خشم او بروز میکند. بروز خشم یا پرخاشگری در کودکان چنانچه برای دفاع از خود و دیگران باشد حاصل مثبت دارد ولی در صورت کنترل نکردن آن می‌تواند به درگیری آسیب وار که منجر به خشونت میشود. پدر و مادر وظیفه مهمی در زمینه کنترل خشم کودک بر عهده دارند که می‌تواند در بهبود خشم فرزندشان موثر باشد از طرفی نباید کودک را به خاطر پرخاشگری به سرعت مورد قضاوت قرار داد و کودک در این دوره و کودکانی که مادرانشان شاغل است بهتر می‌توانند روی پرخاشگری خود کار کنند که باعث سبب افزایش میزان اعتماد به نفس در کودک میشود که در این دوره مادر شاغل با سبک مقتدر بر روی کودک پیش دبستانی خود تأثیر می‌گذارد. کودک دوره دبستانی دارای سه جنبه اساسی است

۱: تربیت تخیل

۲: تربیت شخصیت

۳: تربیت حواس

و نقش والدین در این دوره این است که والدین در محیط خانه باید نقش هم بازی کودک را برعهده بگیرند که این امر موجب نزدیکی و ارتباط آنها با کودک و افزایش اعتماد به نفس وی می‌شود و در ضمن به رشد شناختی و عاطفی کودک بسیار کمک می‌کند و کودکان پیش دبستانی که مادران آنها شاغل است می‌تواند بر روی رشد روانی کودک تأثیر مثبت داشته باشند و کودکانی که در این دوره مادران آنها خانه دار است با سبک مستبدانه با آنها رفتار می‌شود که این باعث می‌شود بر روی پرخاشگری و نافرمانی کودک اثر بگذارد.

روش پژوهش

یکی از بخش‌های هر تحقیق پژوهش را جمع‌آوری اطلاعات تشکیل می‌دهد چنانچه این کار به شکلی منظم و صحیح باشد کار تجزیه و تحلیل نتیجه‌گیری از داده‌ها با سرعت و دقت انجام می‌شود روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش به ۲ دسته کتابخانه‌ای و میدانی تقسیم می‌شود و برای انجام پروژه از ابزار پرسشنامه، مصاحبه و فیش برداری استفاده می‌شود

الف: شرح کامل روش تحقیق: این نوع پژوهش با توجه به هدف می‌تواند برای مراکز مشاوره و آموزش و پرورش و سازمانهای مخصوص کودکان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

همچنین روش پژوهش از نوع توصیفی که زیر مجموعه آن همبستگی می‌باشد استفاده می‌شود

جامعه پژوهش

شامل کلیه کودکان دبستانی نجف آباد اصفهان در گروه سنی ۷ تا ۱۱ سال بود.

نمونه پژوهش:

روش نمونه‌گیری: جهت انتخاب نمونه معرف جامعه از روش در دسترس استفاده خواهد شد. حجم نمونه: از طریق فرمول کوکران ۱۰۰ است.

ابزار اندازه گیری

پرسشنامه پرخاشگری

پرسشنامه پرخاشگری AGQ یک مقیاس خودگزارش دهی مواد کاغذی است این پرسشنامه را آرنولد اچ باس و پری در سال ۱۹۹۲ آن را ساخته است.

این پرسشنامه دارای ۳۰ سوال است که ۱۴ سوال آن (خشیم)، ۸ سوال تهاجم و ۸ سوال دیگر عامل (کینه توزی) را می سنجد در این پرسشنامه آزمودنی به یکی از ۴ گزینه مذکور به ترتیب مقادیر ۰ و ۱ و ۲ و ۳ در نظر گرفته میشود بجز ماده ۱۸ که بار عامل منفی دارد و جهت نمره گذاری در آن معکوس است. نمره کل این پرسشنامه از ۰ تا ۹ و با جمع نمرات سوالات به دست می آید.

افرادی که در این مقیاس نمره شان از میانگین کمتر است پرخاشگری پایین خواهند داشت و هر چه نمره فرد در این آزمون بیشتر باشد میزان پرخاشگری او بیشتر است.

اعتبار و پایایی

خصوصیات روان سنجی این مقیاس توسط زاهدی فرد، تجاریان (۱۳۹۷) به دست آمده است.

ضرایب باز آمایی به دست آمده بین نمره های آزمودنی در دو نوبت ۰/۶۴ و ۰/۷۹ و ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۷ بوده است. همچنین اعتبار این پرسشنامه برای کودکان ۱۰ ساله توسط نجاریان محاسبه و ۰/۸۵ گزارش شده است.

پرسشنامه نافرمانی

سوالات این آزمون پنج گزینه ای میباشد و هر ماده این پرسشنامه بر اساس مقیاس لیکرت پنج درجه ای نمره گذاری میشود. بنابراین نمره کل فرد میتواند بین ۰ تا ۳۳ باشد که نمره ۱۶ نقطه برش پرسشنامه میباشد که نمرات بیشتر از آن نشان دهنده نافرمانی پایین است.

تجزیه و تحلیل داده ها

تجزیه و تحلیل داده ها با روش تحلیل واریانس یک راهه و دو راهه انجام شد. در تحلیل دادهها فرض نرمال بودن، همگنی واریانسها و همگنی ماتریس کوواریانسهای متغیرهای پژوهش با آزمون کالموگروف-اسمیرنوف، لون و ام باکس مورد بررسی قرار گرفت.

یافته ها

جدول ۱ توزیع فراوانی بر اساس گروه سنی

گروه سنی	فراوانی	درصد
۷ تا ۹	۵۰	۵۰
۱۰ تا ۱۱	۵۰	۵۰
کل	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۲- توزیع فراوانی بر اساس جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
دختر	۵۰	۵۰
پسر	۵۰	۵۰
کل	۱۰۰	۱۰۰

یافته‌های توصیفی این پژوهش شامل میانگین، انحراف معیار متغیرهای مورد مطالعه، مربوط مادران شاغل و مادران خانه دار در جدول ۱ گزارش شده است. قبل از تحلیل داده‌ها فرض نرمال بودن، همگنی واریانس‌ها و همگنی ماتریس کوواریانس‌های متغیرهای پژوهش با آزمون کالموگروف-اسمیرنوف، لون و ام باکس مورد بررسی قرار گرفتند و تمام پیش فرض‌ها تأیید شد. برای بررسی میزان ارتباط متغیرها، از ضریب همبستگی پیرسون مورد استفاده قرار گرفت. با توجه به یافته‌های جدول ۲ نارضایتی از تصویر بدن با متغیرهای اجتناب تجربه‌ای، خشم، نافرمانی و استرس به ترتیب با $r=0/49$ ، $r=0/62$ ، $r=0/45$ و $r=0/53$ رابطه معنی‌دار مثبت و با متغیر بهشیاری $r=-0/40$ رابطه معنی‌دار منفی نشان می‌دهد ($p \leq 0/01$).

جدول ۳ میانگین، انحراف معیار، متغیرهای پژوهش

متغیرها	مادران شاغل		مادران خانه دار	
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
خشم	۷/۳۶	۵/۷۸	۴/۸۸	۴/۱۵
نافرمانی	۶/۵۳	۴/۹۲	۴/۶۳	۳/۵۶

برای بررسی تفاوت میان دو گروه مادران شاغل و خانه دار از تحلیل واریانس چند متغیره استفاده شد. اطلاعات مربوط به مانوا در جدول ۳ و ۴ ارائه شده است. همانطور که جدول شماره ۴-۴ نشان می‌دهد آماره لامبدای ویلکز معنی‌دار می‌باشد ($p \leq 0/01$) که مفهوم آن این است که حداقل در یکی از متغیرها بین دو گروه مادران شاغل و مادران خانه دار تفاوت معنی‌دار آماری برقرار است. جدول شماره ۵-۴ نشان می‌دهد که بین دو گروه در دو متغیر تفاوت معناداری وجود دارد ($p \leq 0/05$). که معنای آن این است که مادران شاغل در مقایسه با مادران خانه دار سطح بهشیاری پایین‌تری دارند و همچنین خشم، از مادران شاغل بالاتری نسبت به مادران غیر شاغل دارند.

جدول ۴. نتایج تحلیل واریانس چند متغیره (MANOVA)				
sig	F	df	ارزش آماره	آماره ملاک
۰/۰۰۰	۷/۶۸	۶	۰/۱۹	اثر پیلایی
۰/۰۰۰	۷/۶۸	۶	۰/۸۰	لامبدای ویلکز
۰/۰۰۰	۷/۶۸	۶	۰/۲۳	اثر هاتلینگ
۰/۰۰۰	۷/۶۸	۶	۰/۲۳	بزرگ‌ترین ریشه روی

جدول ۵. نتایج تحلیل واریانس یک راهه در متن (MANOVA)					
sig	F	میانگین مجدورات	df	مجموع مجدورات	
۰/۰۰۱	۱۲/۱۴	۳۰۷/۵۲	۱	۳۰۷/۵۲	خشم
۰/۰۰۲	۹/۷۷	۱۸۰/۵۰۰	۱	۱۸۰/۵۰۰	نافرمانی

بحث و نتیجه گیری

فرضیه: بین پرخاشگری و نافرمانی کودکان پیش دبستانی مادران شاغل با کودکان مادران خانه دار تفاوت معناداری دارد. نتایج نشان داد بین پرخاشگری و نافرمانی کودکان پیش دبستانی مادران شاغل با کودکان مادران خانه دار تفاوت معناداری دارد. بنابراین فرضیه تایید شد. در تبیین این یافته می توان گفت: به طور کلی تبیین پرخاشگری، مستلزم بررسی نقش عوامل گوناگونی است که دربروز این رفتار نقش دارند. عوامل مؤثر بر پرخاشگری را می توان به سه دسته تقسیم کرد: الف. عوامل زیستی، ب. عوامل روان شناختی و ج. عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و، ومحیطی. در زمینه روان شناختی عواملی مانند افسردگی، الگوی شخصیت و تأثیر احساس گناه مطرح می شوند که در ایجاد پرخاشگری نقش بسزایی دارند (اندرسون وبوشمن، ۲۰۰۲). رفتار پرخاشگرانه با مؤلفه های شخصیتی در ارتباط است؛ یعنی زیرساخت رفتار پرخاشگرانه، مؤلفه های شخصیتی افراد است و شناسایی مؤلفه هایی که با پرخاشگریارتباط دارند، اهمیت زیادی دارد (بشیری، ۱۳۷۸). مدل پنج عامل بزرگ شخصیت در سال های اخیر به عنوان رویکردی پرطرفدار و قدرتمند برای مطالعه ویژگی های شخصیتی، توجه بسیاری از روان شناسان را جلب کرده است. این مدل بر این باور استوار است که انسان موجودی منطقی است که می تواند شخصیت و رفتار خویش را توجیه کند (مک کری و کاستا، ۱۹۹۶). پنج عامل بزرگ، ابعاد دو قطبی شخصیت است که از طبقه بندی هسته ای الگوهای شخصیت یافت شده و نیز از ثبت توصیفات مطرح اشخاص از شخصیت در زبان های گوناگون بنیان نهاده شده است. این پنج عامل عبارتند از: روان نژندی (شدت تعلق فرد به یک گروه خاص و تعصب داشتن در این امر که به خشم، کینه، رفتارهای تکانشی و آسیب پذیری در برابر استرس منجر می شود)، برون گرایی هیجان خواهی و تمایل به داشتن روابط با

دوستان و دنیای بیرونی)، گشودگی در برابر تجربه داشتن تحمل برای اندیشه های نو، راه های تازه انجام امور و پذیرش تجربه جدید)، وظیفه مداری (مثبت و با اراده بودن، داشتن احساس مسئولیت، اصولی بودن، داشتن دقت عمل و پایبندی به اصول اخلاقی و توافق اتفاق نظر در انجام خشم یکی از هیجان های طبیعی انسان است که در مؤلفه های هیجانی جایگاه خاصی دارد. خشم واکنشی مرتبط با تنیدگی و خصومت است که با فرار گرفتن در موقعیتهای گوناگونی از ناکامیهای واقعی یا خیالی، آسیبها، تحقیرها، تهدیدها یا بی عدالتیها برانگیخته می شود که ممکن است به پاسخهای غیرارادی مانند افزایش فشار خون، ضربان قلب، تعریق و افزایش قند خون منجر شود. خشم به طور معمول به یک هدف بیرونی منتقل می شود. همچنین واکنشهای رفتاری می تواند طیفی از اجتناب از منشأ خشم تا خشونت کلامی یا رفتاری را در برگیرد (کرسینی، ۱۹۹۹).

اختلال نافرمانی مقابله ای " نوعی اختلال رفتاری مخرب محسوب می شود؛ زیرا در بسیاری از کودکان مبتلا به این اختلال نقایص شناختی، اجتماعی و مشکلات رفتاری همانند سایر انواع اختلال های رفتاری دیده می شود (کبنان، ۲۰۱۲). پنجمین ویرایش راهنمای تشخیصی و آماری اختلال های روانی، اختلال نافرمانی مقابله ای را الگویی از عصبانیت - اثربخشی روش واقعیت درمانی بر کاهش نشانه های اختلال نافرمانی مقابله ای در دانش آموزان پسر ۱۳۹ تحریک پذیری خلق، رفتار چالشی مقابله ای یا کینه جوینه معرفی می کند و ملاک های این اختلال باید دست کم هر هفته یک بار به مدت ۶ ماه دوام داشته باشد. این ملاکها به این شرح است که افراد مبتلا اغلب خلقشان پایین است، به آسانی از کوره در می روند اغلب عصبانی اند، با مراجع قدرت در گیرند، نافرمان و لجباز هستند، اغلب به طور عمدی دیگران را ناراحت می - کنند، دیگران را به خاطر بد رفتاری و اشتباه های خودشان سرزنش می کنند غرض ورز و کینه - جو هستند. همچنین در این مدت باید عملکرد اجتماعی فرد دچار مشکل شده باشد. نشانه های این اختلال اغلب بخشی از یک الگوی تعاملی آسیب دیده در ارتباط با دیگران است. افزون بر این، کودکان توجهی به رفتارهای منفی گرایانه و پر خاشگرانه خود ندارند و در مقابل، رفتارهایشان را توجیهی برای خواسته ها و شرایط غیر منطقی می دانند (انجمن روانشناسی آمریکا، ۲۰۱۳). نتایج نشان داد در مادران شاغل کودکان نافرمانی و خشم بیشتری را تجربه می کنند و بین دو گروه مادران شاغل و مادران خانه دار از لحاظ خشم و نافرمانی کودکان تفاوت معناداری وجود دارد.

منابع

1. Murshid, N. and Davoudi, O. Baba Miri, M. (2014) The effectiveness of group play therapy on the symptoms of stubbornness-disobedience in children. (42): 18-12
2. Ismaili, Z. (2018) Educational effectiveness of parenting based on choice theory on parent-child relationship and clinical signs of disobedience disorder. 10. (13): 108-97
3. Bazari, H. and Rostamnejad, M. and Rasouli, H. The effect of group play therapy on reducing aggression in preschool boys.
4. Bairami, M. and A. M. (2008) Comparison of children's oppositional disobedience disorder according to mothers' parenting methods. 1. (4): 49-62
5. Shkoghi Yekta, M and Zamani, N and Karimi, Javad and Parand, anger in mothers of children with special needs
6. Vahedi, S. and Fathi, A. (1385) Social competence in reducing aggression in preschool boys. 8. (32): 131-140
7. Azmoudeh, M. (2018) The effect of cognitive-behavioral game therapy on social anxiety and aggressive behaviors of preschool children. 6. (4) 240-232
8. Ashuri, M. and Soleimani, A. (2017) Evaluating the effectiveness of psychological role play on reducing children's aggression. (11) 103-69